

HARAKATLI O'YINLARNING TURLARI VA ULARNING QO'LLANILISHI.

Uteuliyev Muxtor Uteuliyevich

Kegeyli tumani 8-umumiy o'rta ta'lim maktabining oliy toifali jismoniy tarbiya o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada harakatli o'yinlarning ijtimoiy, mehnat va kundalik madaniyatimizdagi salohiyati, shuningdek, yosh avlodning tarbiyasi va mehnatdagi o'rni haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Kurash, tennis, boks, badiiy gimnastika, sinxron suzish, “Yelkada kurash,” “Piyoda ko'pkari,” “Xo'rozlar jangi,” “Qazon”

Kirish; Harakatli o'yinlar va ularning turlari hududlardagi davlat va millatlarning geografik o'rni, tabiati, milliy xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Shuning uchun o'yinlarning milliy xususiyatlari yil fasllari, ijtimoiy hayot sharoitlari va jangovar harakatlarni o'z ichiga oladi. Bu yo'lda o'zbek xalq milliy harakatli o'yinlari ham o'z salohiyati va ijtimoiy-tarbiyaviy mohiyatiga ega.

E'tirof etish kerakki, jahon xalqlari harakatli o'yinlarini davlat tiliga tarjima qilish, ulardan jismoniy tarbiya darslarida, turli madaniy-ommaviy tadbirlarda foydalanish yo'llarini ishlab chiqishda H.Tojiboyev (1963 y.), T.S.Usmonxo'jayev, F.Xo'jayev (1963, 1970, 1991, 2001, 2003 y.) larning ijodiy mehnatlari, pedagogik mahoratlari tahsinga sazovordir. Shuningdek, milliy harakatli o'yinlarni to'plash, yozib olish, nashr etish, o'yinlarning ijtimoiy-tarbiyaviy xususiyatlarini tahlil qilish va ommalashtirishga A.Q.Atovoyev, J.M.Toshpo'latov, X.A.Meliyev, O.O.Po'latov, R.Abdumalikov kabi mutaxassis olimlar katta hissa qo'shganlar. Ta'kidlash joizki, ta'lim jarayonida harakatli o'yinlardan foydalanishdan kelib chiqib, ularning yo'nalishlari, turlari va mohiyati “Harakatli o'yinlar,” “1001 o'yin,” “Milliy harakatli o'yinlar” nomli o'quv qo'llanmalarda batafsil yoritib berilgan. Ulardan ta'lim muassasalaridagi “Jismoniy tarbiya” darslarida, bolalar bog'chalaridagi tarbiyaviy tadbirlarda maqsadli foydalaniladi.

Insoniyat dunyosi ma'naviy va jismoniy madaniyatning yetarli boyligiga ega. O'zbek xalqi ham bundan mustasno emas.

Eng qadimgi ajdodlarimiz, avlodlarimizdan to hozirgi mustaqillik davrigacha davom etib kelayotgan rang-barang milliy an'analarimiz, zamonaviy bayramlarimiz, madaniyatimiz jahon xalqlari orasida alohida o'rin tutadi.

Harakatli o'yinlar ijtimoiy-mehnat va maishiy madaniyatimiz salohiyati, yosh avlodning mehnati, tarbiyasi, ijodi va bunyodkorlik faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Mustaqillik sharofati bilan iqtisodiyot, ta'lim, tibbiyot, madaniyat, sport va boshqa ko'plab sohalarda amalga oshirilgan islohotlarning ijobiy natijalari ko'zga tashlandi. Ular bozor iqtisodiyoti, umumiy ta'limning davlat standartlari, ta'limning uzluksizligi, sog'lom avlod

dasturi, ko'p bosqichli sport musobaqalari kabi ustuvor qonunlar, farmonlar, hukumat qarorlarida o'z ifodasini topmoqda.

Navro'z, Mustaqillik, Hosil bayramlari, milliy xalq o'yinlari, “Beshta tashabbus” Respublika musobaqalari (“Alpomish,” “To'maris”) kabi ko'p bosqichli sport musobaqalari an'anaviy tadbirlarga aylandi. “Quvnoq startlar” televizion o'yinlari maktab o'quvchilari uchun eng qiziqarli va mazmunli harakatli o'yinlar hisoblanadi. Kurash, tennis, boks, badiiy gimnastika, sinxron suzish kabi sport turlari bo'yicha xalqaro turnirlar o'tkazilayotgani O'zbekiston sport salohiyatini yuksaltirmoqda.

Mehnat jamoalari, ijodiy muassasalar, mahallalar va qishloq aholisi spartakiadalari ham o'z mazmuniga ega. Keyingi yillarda “Mahallamiz polvonlari,” xotin-qizlar sporti (To'maris o'yinlari), “Sog'lom oila,” “Oilaviy sport” kabi muhim musobaqalar ommalashib bormoqda. Shunisi diqqatga sazovorki, yuqorida sanab o'tilgan ommaviy sport tadbirlarining deyarli barchasida harakatli o'yinlar u yoki bu darajada qo'llaniladi. Xususan, xalq milliy o'yinlariga bag'ishlangan “Respublika Alpomish o'yinlari festivallari” va “Respublika To'maris o'yinlari festivallari” mazmunining asosiy qismlari milliy harakatli o'yinlar bilan boyitilgan. Ularda “Yelkada kurash,” “Piyoda ko'pkari,” “Xo'rozlar jangi,” “Qazon” “Shuvoq,” “Cho'pon,” “Eshak mindi,” “Quloq cho'zma,” “Arqon tortish,” kabi harakatli o'yinlar o'z maqsadi va mazmuniga ko'ra qiziqarlidir.

Yana bir muhim jihat shundaki, qishloq va qo'rg'onlarda, katta-kichik to'ylarda (xatna, o'g'il uylantirish, qiz uzatish), shuningdek, bayramlarda (gashtaklarda) turli sport o'yinlari va musobaqalar uyushtiriladi. “Chillik”, “Oq suyak”, “Poda top”, otdan ag'darish, yayov poyga, tortishuv, olovdan sakrash va kurash kabi xalq milliy o'yinlariga qiziqish katta.

Buning asosiy sababi shundaki, o'quvchi yoshlar va bolalarda barcha jismoniy fazilatlar va insoniy xislatlar harakatli o'yinlar orqali shakllantiriladi. Xususan, estetik zavq va o'yin-tomoshalar vositasida do'stlik, mehribonlik, o'zaro hamkorlik, rahmdillik va Vatanga sadoqat kabi tuyg'ular tarbiyalanadi.

O'zbekistonning buyuk kelajagi va mustaqilligi bugungi yoshlardan yuksak ma'naviy-ma'rifiy qiyofani, madaniyatni, jismoniy barkamollikni, milliy g'urur va iftixorni talab etadi. Milliy harakatli o'yinlar barcha yoshdagi kishilar va xotin-qizlar salomatligini muhofaza qilish, ularning uzoq umr ko'rishini ta'minlash maqsadida jismoniy tarbiya vositalari tarkibida asosiy o'rinni egallashi lozim. Shu nuqtayi nazardan, ulardan barcha an'anaviy bayramlar va ommaviy-madaniy tadbirlar mazmunida keng va maqsadli foydalanish zarur. O'z navbatida, jismoniy tarbiya, sport, turizm va xalq o'yinlari bo'yicha mutaxassislar, mas'ul xodimlar va jamoatchilik faollari aholi o'rtasida milliy harakatli o'yinlarni qiziqarli tashkil etish orqali targ'ibot ishlarini kuchaytirishlari zarur. Bu borada ommaviy axborot vositalari, teleradiokompaniyalar xalq milliy o'yinlarini keng yoritish bo'yicha yanada faol ish olib borishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
2. Abdumalikov R.A., Abdullayev A. Xalq milliy o‘yinlari mazmunida ma’naviyat masalalari. - Toshkent: 1999.
3. Azizova R.I. “Sport va harakatli o‘yinlarni o‘qitish metodikasi” O‘quv qo‘llanma.
4. Atoyev A.K., Nosirov M. Jismoniy tarbiya va shaxsni axloqiy tarbiyalash. -T.
5. Aslonova M. Ta’lim jarayonida harakatli o‘yinlardan foydalanish (Boshlang‘ich sinflarning jismoniy tarbiya darslari misolida): Dis.... ped. fan. nom. - Navoiy: NavDPI, 2008.
6. Arjan Egges, Arno Kamphuis, Mark Overmars "Motion in Games" First International Workshop, Utrecht, MIG 2008.